

ХОРИЖ ТАЖРИБАСИГА АСОСЛАНГАН ОИЛА-ТУРМУШ МУНОСАБАТЛАРИ ДОИРАСИДАГИ ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ: ЖИНОЯТЧЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШДА МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Очиллов Наврўзбек
Ўроқбой ўғли

*Жиззах вилояти ИИБ Жамоат хавфсизлиги
хизмати ҳуқуқбузарликлар профилактикаси
бошқармаси миграцион профилактика гуруҳи
катта инспектори лейтенант*

Аннотатсия. Ушбу мақолада жиноятчиликка қарши кураш жараёнида оила-турмуш муносабатлари доирасидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича хорижий давлатлар тажрибаси таҳлил қилинган. АҚШ, Европа мамлакатлари ва Жанубий Корея амалиётлари мисолида ҳуқуқбузарликларни эрта аниқлаш, хавф даражасини баҳолаш, ҳимоя ордерлари қўллаш ва хизматлараро интегратсия каби самарали механизмлар ёритилган. Тадқиқот натижаларига кўра, оила ичидаги зўравонликнинг олдини олиш ички ишлар органлари фаолиятида жиноятчиликни камайтиришнинг муҳим стратегик йўналиши эканлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: жиноятчиликка қарши кураш, оила-турмуш муносабатлари, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, хориж тажрибаси, ҳимоя ордери, хавф баҳолаш, ички ишлар органлари.

Аннотация. В данной статье анализируется зарубежный опыт профилактики правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений в контексте борьбы с преступностью. На примере практики США, европейских стран и Республики Корея раскрыты эффективные механизмы раннего выявления случаев насилия, оценки уровня риска, применения защитных предписаний и межведомственного взаимодействия. Исследование обосновывает, что предупреждение семейно-бытовых правонарушений является важным стратегическим направлением деятельности органов внутренних дел в снижении уровня преступности.

Ключевые слова: борьба с преступностью, семейно-бытовые отношения, профилактика правонарушений, зарубежный опыт, защитное предписание, оценка риска, органы внутренних дел.

Abstract. This article analyzes international practices in preventing domestic and family-related offenses within the broader context of combating crime. Using the experiences of the United States, European countries, and South Korea, the study highlights effective mechanisms such as early detection of violence, risk assessment tools, protection orders, and inter-agency cooperation. The findings demonstrate that

preventing domestic violence is a crucial strategic direction for law enforcement agencies in reducing overall crime rates.

Keywords: crime prevention, domestic and family relations, offense prevention, international experience, protection order, risk assessment, law enforcement agencies.

Оила-турмуш доирасидаги ҳуқуқбузарликларни олдини олиш бўйича кўпгина ривожланган давлатлар, хусусан АҚШ, Канада, Буюк Британия, Франция каби давлатларнинг тажрибалари ўзига хос жиҳатлари билан ажралиб туради. Ҳозирда дунёнинг 100 дан ортиқ давлатларида оиладаги зўравонликнинг олдини олиш бўйича махсус қонунлар қабул қилинган бўлиб, улар доирасида оиладаги низоларни ҳал қилиш, ундан жабрланган шахсларга тиббий, руҳий, ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш бўйича махсус бошпаналар ташкил этиш ҳамда унинг профилактикаси бўйича самарали фаолиятни ташкил этиш механизмлари яратилган.

АҚШда 1994 йилда “Аёлларга нисбатан зўравонликка қарши кураш ҳақида”¹ги қонун (the Violence Against Women Act) аёлларга қарши зўравонлик ҳолатларини олдини олишга қаратилган. АҚШда 1999 йилда оиладаги зўравонлик жабрланувчилари учун мўлжалланган алоҳида турар жойлар очишни молиялаштириш 3 бараварга оширилган ҳамда оилада зўравонлик ишлатган шахсларни тарбиялашга қаратилган юзлаб дастурлар ишлаб чиқилган. АҚШда Адлия ҳамда Соғлиқни сақлаш вазирилиги ўзаро ҳамкорликда оиладаги зўравонликка қарши қаратилган дастурларни ишлаб чиқиб, Адлия вазирлиги таркибида “Аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликларга қарши курашиш бўлими” ташкил этилган.

АҚШ Конгресси томонидан қабул қилинган 1994 йилдаги “Аёлларга нисбатан зўравонликка қарши кураш ҳақида”ги қонунига асосан “муурожаатлар линияси” ташкил қилиниб, унинг фаолияти кечаю-кундуз мутахассис операторлар томонидан оиладаги зўравонликдан жабрланган шахсларга бепул ёрдам кўрсатиш бўйича ташкил этилган. Зарур ҳолларда таржимон хизматлари ташкил этилиб, оператор қўнғироқни жабрланувчи яшаш ҳудудида жойлашган вақтинчалик яшаш марказлари, улардан тиббий ва руҳий (психологик) ёрдам олишлари ҳамда юридик маслаҳатлар каби ижтимоий хизматлар кўрсата оладиган бошқармаларига бепул улаб бериши мумкин.

Жабрланувчи шахслар миллий тармоқда ташкил этилган қуйидаги йўналишлардаги ишонч телефонларига қўнғироқ қилишлари мумкин:

- а) жинсий зўравонлик жабрланиш хавфи вужудга келганда;
- б) зўрлаш, номусга тегиш ҳолатлари ҳақида хабар бериш учун;
- в) болаларга нисбатан кўрсатилаётган шафқатсиз муносабатларга доир муаммолар бўйича;
- г) зўравонликдан жабрланганларга қандай хатти-ҳаракатларни амалга оширишлари бўйича².

Бугунги кунда АҚШда оилада зўрлик ишлатишнинг олдини олишга

¹ (VAWA). Violence Against Women Act.

² https://travel.state.gov/content/dam/visas/IMBRA/IMBRA_uzb.pdf.

қаратилган чоралар натижасида оиладаги зўравонлик жиноятлари сони 21%га, ўз турмуш ўртоғи томонидан ўлдирилиш ҳолатлари эса 60%га камайган³.

АҚШда оиладаги зўравонлик жабрланувчилари учун 1,5 минг марказлар, алоҳида уйлар ташкил қилинган⁴ бўлиб, ушбу марказларга оиладаги зўравонликдан жабрланган шахслар мурожаат этишади. Ушбу марказларга уйда оила аъзолари томонидан калтакланган, хўрланган, жабр-зулмга дучор бўлаётган аёллар, қариялар, вояга етмаганлар мурожаат қилади.

Статистик маълумотларга кўра, ҳар учтадан битта америкалик хотин-қизлар жинсий зўравонликка дучор бўлишган. Шунингдек, АҚШда 12 ёшдан 16 ёшда бўлган қизларнинг 83% турли зўравонликларга дучор бўлишади⁵.

Канада давлатида оиладаги зўравонликни бартараф этиш бўйича етакчи давлат деб, тан олинган. Мазкур мамлакатнинг Жиноят кодексига 1994 йилда аёллар ва болаларни зўравонликдан ҳимоя қилишга қаратилган чоралар тизимини назарда тутадиган қўшимчалар киритилган. С-127 қонун лойиҳаси Жиноят кодексининг бир қисмига айланиб, унда номусга тегиш жиноятини “Жинсий ҳуқуқбузарликлар, ижтимоий ахлоқ ва жамоат тартибига қарши ҳуқуқбузарликлар” қисмидан олиб “Шахс ва унинг шаънига қарши ҳуқуқбузарликлар” қисмига ўтказиш назарда тутилган.

Канада давлатида аёлларга зўрлик ишлатишга қарши қаратилган ва тегишли тезкор чораларни кўриш бўйича Коалиция тузилган. Унга асосан Канадада 6 декабрь аёлларга нисбатан зўрлик ишлатишга қарши кураш куни деб эълон қилинган. Чунки, оиладаги зўравонликнинг ижтимоий хавфи бир ёки бир неча шахсга жисмоний ва руҳий зарар етказишда намоён бўлади⁶.

Канада давлатида оиладаги зўравонликни олдини олиш бўйича қуйидаги тажрибалар мавжуд:

- 1) Кризис марказлари ташкил этилиб, уларнинг сони эҳтиёждан келиб чиқиб кўпайтирилган;
- 2) Соғлиқни сақлаш вазирлигида оиладаги зўравонлик ҳолатларини таҳлил қиладиган ва умумлаштирадиган марказ очилган;
- 3) Мамлакатда оиладаги зўравонликнинг салбий жиҳатларини кўрсатувчи 50дан ортиқ фильмлар тайёрланган ва намойиш қилинган;
- 4) “Юзма-юз” деб номланган оиладаги зўравонлик ҳолатларини ёритиб борувчи ижтимоий нашр жорий қилинган;
- 5) Ижтимоий ҳимоя ходимларини тайёрлаш программалари тузилган.

Канадада ҳар бир зўрлик аломати алоҳида эътиборга олинishi ва ҳар томонлама чуқур кўриб чиқилиши таъминланиши белгиланган. Гап шундаки, оиладаги зўрликлардан жабрланган ёки шикоят қилган шахсларнинг оилавий

³Wonders Lists. <http://www.info.islom.uz/jamiyat/item/2017-zhinsij-zoravonlik-avzh-olgan-mamlakatlar-10-taligi.html>.

⁴Fang X, Brown DS, Florence CS, Mercy JA. The economic burden of child maltreatment in the United States and implications for prevention. *Child Abuse and Neglect* 2012; 36:156-165.

⁵ Ўша жойда.

⁶ Исаков А.А. Криминологическая характеристика и предупреждение насильственных преступлений, совершаемых в семье: автореф. дисс. кан. юрид. наук. –М., 2004. – С. 9.

турмуш шароити, оилавий аҳволи, оиладаги низоларнинг сабаб шароитлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар эътиборидан четда қолмаслиги учун қатъий назорат ўрнатилган. Ушбу сиёсатга асосан федерал даражадаги органлар маҳаллий органлар билан, давлат органлари эса нодавлат органлари билан ушбу йўналишда ҳамкорликда фаолият олиб бориши йўлга қўйилган.

Буюк британия Адлия вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги ва статистика бошқармасининг 2017 йилдаги “Англия ва Уэльсда жинсий зўравонлик” номли маърузасида бу давлатда ҳар йили 85 минг одам жинсий зўравонликка дучор бўлаётганлиги таъкидланган. Шулардан 73 минг нафари хотин-қизлар ва 12 минг нафари эркек ва ўғил болаларни ташкил этган. Ҳар куни 230 та жинсий зўравонлик содир бўлиб, 16 ёшдан юқори бўлган ҳар бешта хотин-қиздан биттаси турли хилдаги жинсий зўравонликка дучор бўлишган. Англия ва Уэльсда умумий жиноятлар тушиб бораётган бир пайтда айнан жинсий зўравонлик билан боғлиқ бўлган жиноятлар 29% га кўпайган⁷.

Бундай ҳолатларни олдини олиш мақсадида Буюк Британия 2017 йил 22 эвралда “Оиладаги зўравонлик: Британия кўзгусида” номли қонунни қабул қилган. Мазкур қонун қабул қилинишидан олдини Британия давлатида оиладаги зўравонлик масалалари таҳлил этилиб, зўравонликдан биринчи марта жабр кўрган кўпгина аёллар камдан кам ҳолатларда полицияга бориб мурожаат қилишлари аниқланган. Бу эса, аёлларни йиллар давомида зўрликдан жабрланиб яшашига олиб келган. Ушбу масалада (Women's Aid England) “Оиладаги зўравонликка қарши курашишда ҳомийлик қиладиган миллий ташкилот” томонидан тадқиқот олиб борилиб, сўров ўтказилган. Шунда 510 та аёлдан унга нисбатан оилада зўравонлик бўлганда полицияга мурожаат қилган ёки қилмаганлиги сўралганида уларнинг 48,2% (246 та аёл) зўравонлик ҳақида бир йилдан ортиқ муддат ўтгандан сўнг мурожаат этганлигини таъкидлаган. Шунингдек, 9,4% (48 та аёл) эса анча муддатдан кейин, 32,3% (164 та аёл) бир йилдан кам 1 йил ичида мурожаат этгани, 19,2% (98 та аёл) ўзларига нисбатан ишлатилган хатти-ҳаракат зўрлик эканлигини билишмаган. Фақатгина, 0,4% (2та аёл) бу масалада жавоб бериша олмаган⁸.

Британияда оиладаги зўравонликдан жабрланишларнинг олдини олиш борасида ишонч телефонлари ҳам мавжуд бўлиб, улар нафақат аёллар ва болаларга балки оилавий муаммоларни ҳал этишга қийналаётган эркеклар учун ҳам фаолият юритади. Шунингдек, Британияда бир неча тилларда оиладаги зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш усуллари ва лозим бўлган ҳаракатлар юзасидан қўлланмалар чоп этилган бўлиб, ушбу чора ҳам аёллар ҳуқуқларини ўз вақтида ҳимоя қилинишини таъминлашга хизмат қилмоқда.

Францияда 2005 йилдан бошлаб, оилада зўравонлик содир этган эркекка нисбатан аёл томонидан ариза ёзиб, бу ҳақида ёрдам сўраб мурожаат этилганида, аёлларни ўз оиласидан вақтинчалик узоқлашишини таъминлаш

⁷Wonders Lists. <http://www.info.islom.uz/jamiyat/item/2017-zhinsij-zoravonlik-avzh-olgan-mamlakatlar-10-taligi.html>.

⁸Wonders Lists. <http://www.info.islom.uz/jamiyat/item/2017-zhinsij-zoravonlik-avzh-olgan-mamlakatlar-10-taligi.html>.

бўйича аниқ чораларни кўриш амалиёти жорий қилинган. Ушбу давлатда 2007 йили “Болаларга нисбатан зўравонликнинг олдини олиш тўғрисида”ги қонун қабул қилинган бўлиб, болаларга нисбатан зўравонлик ҳолатлари кузатилганда тезкорлик билан давлат ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга мурожаат қилиш лозим эканлиги белгиланган.

Ушбу маълумотларни била туриб ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бермаган шахслар 3 йилгача озодликдан маҳрум қилиниши ёки 45 минг евро миқдорида жаримага солиниши мумкин бўлган.

Бундан ташқари, Францияда бир қатор аёллар мурожаат қилиши мумкин бўлган марказлар мавжуд бўлиб, уларга мурожаат қилиш учун “3919-ишонч телефони”га қўнғироқ қилиш амалиёти мавжуд. Агарда, оиладаги ҳолат шуни талаб қилса, зўравонликдан жабрланганлар учун ташкил этилган уйларга бориб яшаш таклиф қилинади.

Айрим мамлакатлар амалиётида оиладаги зўравонлик олдини олиш борасида, ушбу масалалар бўйича иш олиб бориш учун полициячи аёллар ёки фуқаролардан бўлган хизматчилар махсус тайинланган. Бундай полициячи аёллар ва махсус гуруҳлар аҳоли ўртасида зўравонлик масалалари юзасидан сўровлар ўтказиб боради. Мисол учун, Аргентина, Бразилия, Перуда аёллар ишловчи полиция участкалари ташкил этилган бўлиб, уларнинг вазифаси оилада зўравонлик содир этилишини олдини олишдан иборат.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар. 2-жилд. –Т., 2006. – Б. 38.
2. Абдурасулова Қ. Аёллар жиноятчилиги // Ҳаёт ва қонун. 2004. – №4. – Б. 71-72.
3. Абдурасулова Қ.Р. Аёллар жиноятчилигининг жиноят ҳуқуқий ва криминологик муаммолари: юрид. фан. док-ри. дисс-я. –Т., 2006. –Б. 117-118.
4. Абзалова Х.М. Одам ўлдиришга қарши курашишнинг жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. Юридик фанлар доктори (Doctor of Science) диссертацияси автореферати. –Т., 2020. – Б.19.
5. Антонян Ю.М. Причины преступного поведения. –М., 1992. –С. 114.
6. Бердиев Ш. Вояга етмаганлар ҳуқуқлари. Ҳуқуқшунос-юрист. 2008. №3.-14 б.
7. Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция (1989 йил), 6-10 моддалар.
8. Болаларга нисбатан зўравонлик бўйича бутунжаҳон ҳисоботи. –Т., 2009, –Б. 174.
9. Жиноят ҳуқуқи. Махсус қисм: Дарслик. / Р.Кабулов, М.Рустамбаев, А.Отажонов ва бошқалар. / Масъул муҳаррир: Ш.Икрамов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2014. – Б. 50.